

DE LEEFSITUATIE IN DE GROTE STAD 1997-2004

Jeroen Boelhouwer
Frans Knol
Janneke Oppelaar
Vic Veldheer (red.)

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, oktober 2006

1	Inleiding	3
2	Kwaliteit van leven: de leefsituatie in de vier grote steden, 1997-2004	4
2.1	Stedelijke kwaliteit van leven meten met de leefsituatie	4
2.2	Een inhaalslag bij de ontwikkeling van de leefsituatie voor de G4	5
2.3	Toegenomen ongelijkheid: de leefsituatie en sociale groepen.....	7
2.4	Niet minder sociale contacten in de G4	8
2.5	In de steden iets minder tevreden maar net zo gelukkig	9
2.7	Conclusie.....	11
3	Kwaliteit van woonwijken	11
3.1	De eerste component: fysieke verloedering	12
3.2	De tweede component: (geluid)hinder	12
3.3	De derde component: het voorzieningenniveau	12
3.4	De maat als geheel.....	12
3.5	Vier keer een top tien van wijken.....	13
3.6	Tevredenheid met de woonomgeving	15
4	Criminaliteit en onveiligheid.....	16
4.1	Conclusie.....	19
5	Tot slot.....	19
	Bijlage Factoranalyse woonomgevingskwaliteit.....	20
	Literatuur	22
	Noten	23

1 Inleiding

In 1989 rapporteerde de Commissie-Montyn over de zorgelijke sociale en economische situatie en over de agglomeratieproblematiek van de grote steden; een jaar later pleitte de WRR voor een bestuurlijke herpositionering van de grote steden. Met die aandacht voor de veelzijdige problematiek van de grote steden werd de bemoeienis van het ministerie van BZK onontkoombaar. Na eerst met het sociale vernieuwingsbeleid geprobeerd te hebben de problemen in de grote steden aan te pakken, werd in 1994 gestart met het grote stedenbeleid. Duidelijk was inmiddels dat met name de vier grootste steden van Nederland met onevenredige grote problemen kampten, groter dan in de rest van Nederland: een zwakke economische structuur met weinig werkgelegenheid en dus een hoge werkloosheid, relatief veel mensen met lage inkomens, relatief veel allochtonen, een zwakke sociale en fysieke leefomgeving en een eenzijdige woningvoorraad. Het grote stedenbeleid was een poging daaraan wat te doen.

Inmiddels zijn drie 4-jaarlijkse convenantperioden afgesloten. Na afloop van de eerste periode, in 1998, bleken de resultaten nog niet aan de doelstellingen te beantwoorden, wat reden voor de regering was om het grote stedenbeleid nog eens voor 4 jaar te continueren. In 1998 was de werkloosheid nog steeds relatief hoog, de woningvoorraad nog onevenwichtig, de onderwijsachterstanden nog onvoldoende ingelopen en de leefsituatie nog onvoldoende veilig. In 2005 is voor de derde keer besloten tot voortzetting van het grote stedenbeleid voor de jaren 2006-2009.

Het ministerie van BZK bezint zich nu op de vraag in hoeverre het wenselijk is om na afloop van de derde convenantperiode door te gaan met het grote stedenbeleid. Dit voorjaar heeft het ministerie de drie planbureaus om advies hierover gevraagd. Inmiddels heeft minister Nicolai zijn twijfels geuit over voortzetting van het grote stedenbeleid in zijn huidige vorm.

Met het beschrijven van de ontwikkelingen in de leefsituatie van de stedelijke bevolking in de afgelopen 12 jaar, probeert het SCP bouwstenen te leveren aan het ministerie voor dat advies. Het grote stedenbeleid was en is er immers op gericht de leefsituatie van de burgers te verbeteren. Door de afgelopen periode in ogenschouw te nemen kan inzicht worden verkregen in de verbetering c.q. verslechtering van de leefsituatie van de stedelingen: in hoeverre zijn de problemen die in 1994 werden gesignaleerd opgelost? Daarmee wordt het grote stedenbeleid niet geëvalueerd, er wordt geen relatie gelegd tussen de verschillende beleidsinterventies en mogelijke effecten daarvan op de grootstedelijke problemen.

Allereerst wordt aan de hand van de leefsituatie-index van het SCP de kwaliteit van het leven in de grote steden vastgesteld alsmede de ontwikkelingen daarin. Vervolgens kijken we naar de ontwikkelingen in de kwaliteit van wijken: in hoeverre is sprake van verbetering of verslechtering? Met behulp van een index voor de wijkkwaliteit die het SCP heeft ontwikkeld wordt die vraag beantwoord voor de wijken in de 4 grote steden. Speciaal belicht worden de 56 prioriteitswijken van het ministerie van VROM. Daarna worden de ontwikkelingen in de criminaliteit en onveiligheid in kaart gebracht. Voor zover mogelijk wordt tien jaar terug gekeken.

Ten slotte volgt een korte beschouwing naar aanleiding van de gevonden resultaten over de noodzaak van continuering van het grote stedenbeleid.

2 Kwaliteit van leven: de leefsituatie in de vier grote steden, 1997-2004

Het GSB kent een aantal doelstellingen die betrekking hebben op het sociale domein, zoals het verbeteren van de leefsituatie van de stedelingen en het verbeteren van de leefbaarheid van wijk of buurt en van de sociale veiligheid. Om inzicht te krijgen in de ontwikkelingen daarin, gebruiken we de leefsituatie-index, waarover het SCP tweejaarlijks rapporteert in de *Sociale staat van Nederland*. We gebruiken deze index om voor de G4 de ontwikkelingen in de leefsituatie te schetsen tussen 1997 en 2004 en deze af te zetten tegen de ontwikkelingen in de G21 en 'overig Nederland'.¹

2.1 Stedelijke kwaliteit van leven meten met de leefsituatie

Er zijn verschillende mogelijkheden om inzicht te krijgen in de kwaliteit van leven. Vaak wordt deze beschreven aan de hand van vragen binnen afzonderlijke beleidsterreinen: hoe gaat het met de woonsituatie, hoe gaat het met de werkgelegenheid? Daarmee wordt inzicht verkregen in de domeinen, maar ontstaat geen inzicht in het geheel. Dat komt meestal pas in een samenvatting tot stand, wanneer dwarsverbanden worden gelegd en ontwikkelingen in diverse domeinen tegen elkaar worden afgezet. Maar inzicht in de kwaliteit van leven als geheel kan ook verkregen worden op een geïntegreerde, samenvattende manier. Vanuit die gedachte ontwikkelde het SCP een samenvattend instrument om de leefsituatie te meten: de leefsituatie-index. Aspecten van de leefsituatie worden nu niet meer afzonderlijk bekeken, maar in samenhang. Op die manier ontstaat inzicht in de ontwikkelingen van de leefsituatie als geheel. Bovendien is het mogelijk om de gevolgen voor de leefsituatie te laten zien wanneer zich op één aspect positieve ontwikkelingen voordoen, terwijl een ander aspect negatieve ontwikkelingen laat zien. Tot slot is het mogelijk om achterstanden bij bevolkingsgroepen te signaleren, waarmee antwoord gegeven kan worden op vragen als: blijven groepen achter, welke zijn dat en wat is de oorzaak?

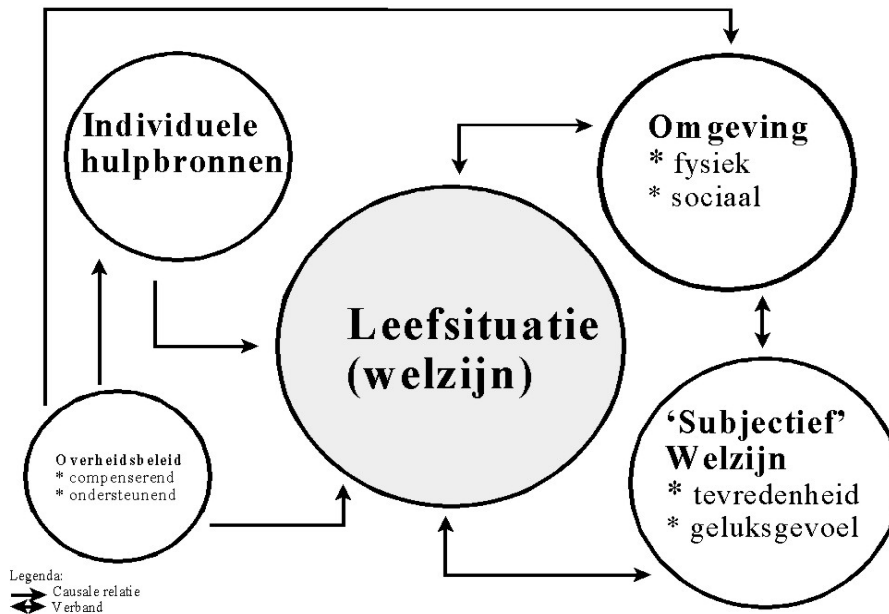
De leefsituatie-index heeft betrekking op acht aspecten die relevant zijn voor de kwaliteit van leven. Het gaat om: gezondheid; wonen; (sociale) participatie; vrijetijdsbesteding; sportbeoefening; bezit duurzame consumptiegoederen; mobiliteit; vakantie.

De index komt tot stand door per aspect een beperkte set indicatoren te kiezen, die vervolgens op statistische wijze worden samengevoegd.² Een belangrijk uitgangspunt bij het kiezen van de indicatoren is dat zij, naar in Nederland gangbare maatstaven, een positieve of negatieve bijdrage leveren aan de leefsituatie van de burger en dat zij zoveel mogelijk door overheidsbeleid beïnvloed moeten kunnen worden. Het gaat daarbij vooral om indicatoren die de situatie beschrijven en niet evalueren (er wordt zoveel mogelijk gekozen voor objectieve indicatoren en niet voor subjectieve).

In de *Sociale staat van Nederland* wordt het sociale domein beschreven aan de hand van een sociaal model, waarin de leefsituatie van de burger centraal staat (zie figuur 1). De kwaliteit van de leefsituatie is niet alleen afhankelijk van persoonlijke keuzes en individuele kenmerken, maar ook van de maatschappelijke kansen en mogelijkheden die iemand krijgt. Daarbij speelt de overheid een belangrijke rol door voorwaarden te scheppen om iedereen dezelfde kansen en mogelijkheden te geven. Burgers beschikken dan ook over hulpbronnen om een goede leefsituatie te realiseren. Daarbij gaat het primair om opleiding, arbeid en inkomen. Uitgegaan wordt van een causale relatie tussen hulpbronnen en de leefsituatie: hoe meer hulpbronnen een persoon bezit, hoe groter de kans op een goede leefsituatie. De overheid, die zich richt op het scheppen van gelijke kansen, oefent invloed uit op de beschikbaarheid van deze bronnen, bijvoorbeeld door inkomens te herverdelen. Maar sociaal beleid beperkt zich niet alleen tot het bieden van mogelijkheden aan mensen, het formuleert ook doelstellingen in termen van gerealiseerde levenskansen. Zo biedt de overheid burgers

niet alleen een reële kans op passende huisvesting, maar stelt zij -via het huisvestingsbeleid en de huursubsidie- burgers ook een kwalitatief goede en betaalbare woning ter beschikking. Daarnaast richt de overheid zich op de keuzes die mensen maken: ze vindt het van belang dat mensen sporten, een theater bezoeken of maatschappelijk participeren. Dit in de veronderstelling dat hierdoor de leefsituatie verbetert.

Figuur 1 Sociaal model voor het beschrijven van de leefsituatie

Iets anders dan de feitelijke situatie waarin iemand verkeert, is de waardering die iemand heeft voor (onderdelen van) zijn leefsituatie en de mate waarin hij meer of minder gelukkig is. Een objectief goede situatie zal niet altijd als zodanig worden herkend, bijvoorbeeld omdat de verwachtingen hoger liggen. Daarom legt het model een relatie tussen de (objectief gemeten) leefsituatie en de subjectieve oordelen daarover.

De sociale en fysieke omgeving zijn eveneens belangrijke condities voor de leefsituatie van de individuele burger. Uit sociaal-wetenschappelijk onderzoek blijkt dat de fysieke en sociale omgeving een autonome factor is die direct of indirect van invloed is op de leefsituatie. Daarom wordt ook de relatie tussen de individuele leefsituatie en fysieke en sociale kenmerken van de omgeving bekeken.

2.2 Een inhaalslag bij de ontwikkeling van de leefsituatie voor de G4

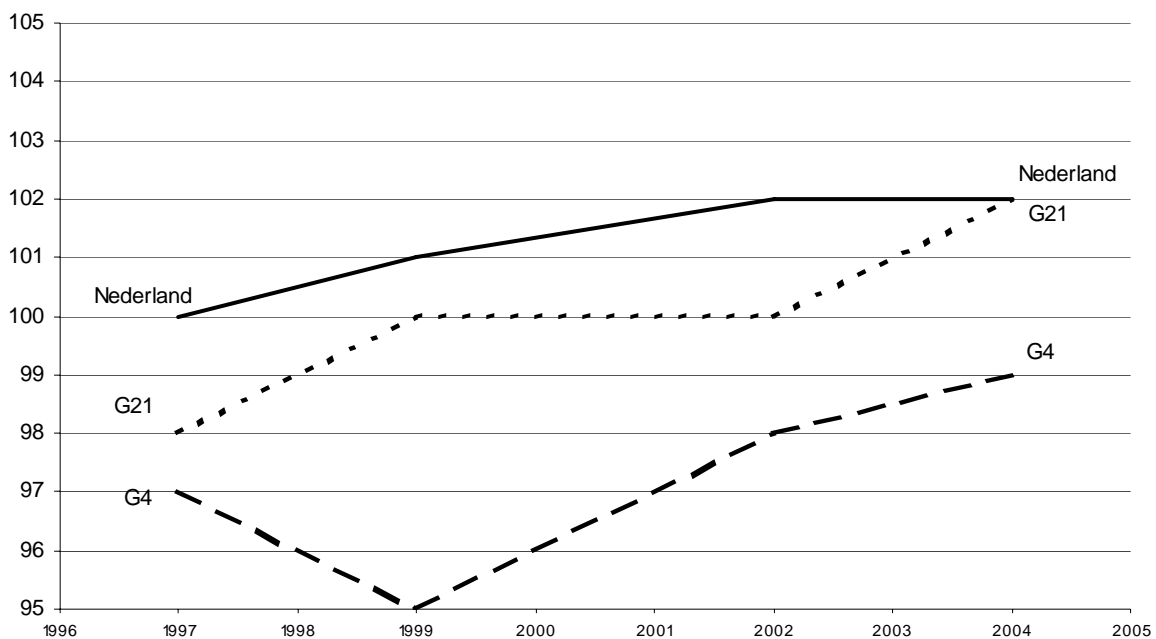
De leefsituatie van mensen in de vier grote steden (G4) is minder goed dan de leefsituatie van mensen die elders in Nederland wonen (zie figuur 2). Wel is de situatie in de grote steden verbeterd tussen 1997 en 2004, waarmee de steden de landelijke trend volgen. Sinds 1999 is de leefsituatie in de grote steden zelfs onafgebroken verbeterd, terwijl de leefsituatie in Nederland tussen 2002 en 2004 gelijk bleef. In deze periode lopen de steden dan ook een deel van hun achterstand in.

Tussen 1997 en 1999 was de achterstand (die de grote steden al sinds de jaren 70 hebben) verder opgelopen. De oorzaak hiervan lag vooral binnen de domeinen sport en sociale participatie (SCP 2001). Op deze terreinen gaat het in 1999 slechter dan in 1997. Aan de andere kant is de situatie in de vier grote steden op sommige terreinen verbeterd: in 1999 gaan mensen in de grote steden vaker op vakantie en bezitten zij meer consumptiegoederen dan in 1997. Wel blijven zij ook hier nog achter bij het landelijke gemiddelde.

Na 1999 treedt echter een ommekeer in. Tussen 1999 en 2002 behoorde de verbetering van de leefsituatie in de G4 zelfs tot de meest grote verbeteringen in Nederland (SCP 2003). Inwoners van de vier grote steden boekten op alle terreinen van de leefsituatie winst ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde. Niet alleen profiteerden ze van de economische groei die rond de eeuwwisseling haar hoogtepunt bereikte, maar ook boekten ze vooruitgang op sociaal terrein.

Hoewel de leefsituatie in de G4 ook in 2004 nog minder goed was dan gemiddeld, was er tussen 2002 en 2004 wederom een verbetering zichtbaar. Ook nu doet de voortgaande inhaalslag zich op nagenoeg alle terreinen van de leefsituatie voor.

Het verging de G21 nog beter dan de G4, hoewel die sinds 1999 ongeveer de helft van hun achterstand hebben ingelopen. In de G21 is de leefsituatie in 2004 op het niveau van het Nederlands gemiddelde gekomen. Hierbij hebben vooral de verbeterde woonsituatie en de grotere sportdeelname een rol gespeeld (SCP 2001 en SCP 2003).

Deze ontwikkelingen leiden ertoe dat in de G21 ook het percentage mensen dat een slechte leefsituatie heeft op hetzelfde niveau is gekomen als in Nederland als geheel en dat het percentage mensen dat een goede leefsituatie heeft in de G21 in 2004 zelfs hoger is (tabel 1).³

In de G4 is het beeld anders. Hoewel de leefsituatie in de G4 gemiddeld is verbeterd, geldt dat niet voor iedereen. Het percentage mensen met een slechte leefsituatie is tussen 2002 en 2004 weer opgelopen tot het niveau van 1997. Daar staat tegenover dat het percentage mensen met een goede leefsituatie in de G4 steeg na 1997, tot een percentage dat in 2004 gelijk is aan het landelijke percentage.

Tabel 1 ontwikkeling van het percentage mensen met een goede en met een slechte leefsituatie, 1997-2004 (in percentages)

	Nederland als geheel				G21				G4			
	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004
slechte leefsituatie	16	16	13	14	20	17	17	14	20	27	16	21
gemiddelde leefsituatie	69	67	68	68	68	68	68	66	69	66	70	53
goede leefsituatie	15	18	19	16	13	16	15	20	11	8	14	16

Bron: CBS (POLS-SLI'97, '99 en '02) SCP-bewerking: SCP (CV'04)

2.3 Toegenomen ongelijkheid: de leefsituatie en sociale groepen

Het algemene beeld van de leefsituatie van de verschillende sociale groepen in de samenleving wijkt voor de G4 noch voor de G21 af van Nederland als geheel. De leefsituatie van jongeren is beter dan die van ouderen; die van mensen met een lage sociaal-economische status (laag inkomen, lage opleiding, geen werk) is minder goed dan die van mensen met een hoge status. Verder is de leefsituatie van paren beter dan die van alleenstaanden. Binnen die groepen zorgt bovendien het hebben van kinderen voor een nog betere leefsituatie. De enige afwijking van het landelijke beeld is dat de leefsituatie van westerse allochtonen in de vier grote steden beter is dan die van autochtonen.⁴

Niet alle groepen hebben in gelijke mate geprofiteerd van de verbeterde leefsituatie. In Nederland (en ook in G4 en de G21) is de leefsituatie van vooral vrouwen, van mensen met een betaalde baan van minder dan 12 uur en van de hogere middeninkomens verbeterd. Specifiek voor de G4 komen daar nog bij: paren met kinderen, lagere inkomensgroepen (exclusief de allerlaagste groep), ouderen (65+) en jongvolwassenen (25-34 jaar). Binnen de G21 was de verbetering opvallend voor paren zonder kinderen, jongeren (18-34) en de leeftijdsgroep 65 tot 75 jaar.

Tussen 1997 en 2004 zijn er echter ook groepen waarvan de leefsituatie niet alleen achterbleef, maar zelfs verslechterde. In de G4 gaat het om de jongeren (18-24 jaar), mensen met een lage opleiding (maximaal lager onderwijs) en eenouder gezinnen.

Ten aanzien van de hulpbronnen werd in de *Sociale staat van Nederland 2005* de conclusie getrokken dat tussen 2002 en 2004 de ongelijkheid in leefsituatie in Nederland groeide; tussen hoge en lage inkomensgroepen, tussen hoog- en laag opgeleiden en tussen werkenden en niet-werkenden (SCP 2005).

In de G21 zien we dit beeld terug. Daar werden de verschillen tussen deze groepen eveneens groter tussen 2002 en 2004 (tabel 2). In de G4 is wel dezelfde ontwikkeling te zien bij het opleidingsniveau en de arbeidsmarktsituatie, maar niet bij de inkomenspositie. Het verschil in leefsituatie tussen de hoogste en de laagste inkomensgroepen nam tussen 2002 en 2004 in de G4 licht af. Als we echter de periode vanaf 1997 bekijken, is ook in de G4 de ongelijkheid over de hele linie toegenomen.

Tabel 2 Hulpbronnen en de leefsituatie, 1997-2004 (in indexscores)

	Nederland als geheel				G21				G4			
	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004
laagste inkomensdeciël	87	87	88	86	88	90	91	92	88	84	84	85
hoogste inkomensdeciël	112	114	113	114	111	113	112	115	111	111	115	115
<i>verschil</i>	<i>25</i>	<i>27</i>	<i>25</i>	<i>28</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>21</i>	<i>23</i>	<i>23</i>	<i>27</i>	<i>31</i>	<i>30</i>
laagst opgeleiden (maximaal basisonderwijs)	87	87	88	84	87	85	86	83	86	81	83	81
hoogst opgeleiden (hbo of universiteit)	108	109	109	109	106	109	107	110	106	104	107	108
<i>verschil</i>	<i>21</i>	<i>23</i>	<i>22</i>	<i>25</i>	<i>19</i>	<i>24</i>	<i>21</i>	<i>27</i>	<i>20</i>	<i>23</i>	<i>24</i>	<i>27</i>
niet-werkenden	92	92	93	94	89	91	92	92	88	85	90	89
werkenden ^a	106	106	107	107	105	106	105	108	103	103	104	105
<i>verschil</i>	<i>14</i>	<i>14</i>	<i>14</i>	<i>13</i>	<i>16</i>	<i>15</i>	<i>13</i>	<i>16</i>	<i>15</i>	<i>18</i>	<i>14</i>	<i>16</i>

a Tot de werkenden worden gerekend: personen die 12 uur per week of meer werken. Overigens is er weinig verschil in leefsituatie tussen mensen die meer en mensen die minder dan 12 uur per week werken.

Bron: CBS (POLLS-SLI'97, '99 en '02) SCP-bewerking; SCP (CV'04)

2.4 Niet minder sociale contacten in de G4

Een belangrijk aspect van het sociale domein is het sociale netwerk waarover mensen beschikken. In de leefsituatie-index zijn indicatoren opgenomen over de mate van sociaal isolement en over een aantal maatschappelijke verbanden waaraan iemand kan deelnemen (zoals lidmaatschap van verenigingen, sportactiviteiten en vrijwilligerswerk). Deze indicatoren beperken zich echter tot hooguit de *aanwezigheid* van een sociaal netwerk, hoewel de indicatoren voor sociaal isolement ook betrekking hebben op de kwaliteit van het netwerk (deel uitmaken van een groep vrienden met wie je goed kunt praten). Over het *gebruik* van het netwerk zeggen de indicatoren echter niets. Om hier iets over te zeggen wordt ingegaan op de frequentie van het contact dat iemand heeft met familie, vrienden of burens.

De familie speelt een belangrijke rol in het sociaal netwerk van mensen. Het overgrote deel van de respondenten heeft minstens één keer per week contact met iemand van de familie en rond de 90% heeft minstens één keer per maand contact (tabel 3). Met vrienden of met de burens is het contact minder frequent. De verschillen tussen de G4, de G21 en Nederland als geheel zijn klein. Door de jaren heen hebben inwoners van de G4 iets minder frequent contact met de burens en de familie, maar in 2004 liggen de percentages ongeveer op gelijke hoogte met die in de G21 en in Nederland als geheel.

Er is een positieve samenhang tussen de leefsituatie en frequentie van sociale contacten: hoe frequenter de contacten, hoe beter de leefsituatie (SCP 2005). Wat dat betreft is er geen verschil tussen de G4, de G21 en Nederland als geheel.

Tabel 3 Sociale contacten, 1997-2004 (in procenten)^a

	Nederland als geheel				G21				G4			
	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004
<i>contact met familie</i>												
1 keer per week	84	84	86	74	83	86	86	75	79	78	82	72
2 keer per maand	8	7	7	13	9	6	6	13	8	9	9	16
1 keer per maand	4	4	4	6	3	3	4	7	5	5	3	6
minder	2	2	2	4	2	2	1	3	4	4	3	4
zelden of nooit	2	2	2	3	2	3	3	3	3	3	3	3
<i>contact met vrienden of kennissen</i>												
1 keer per week	75	75	76	56	78	81	78	60	76	70	82	66
2 keer per maand	12	12	12	27	11	8	11	35	9	11	7	20
1 keer per maand	7	7	7	11	6	5	6	9	5	8	6	7
minder	3	3	3	4	3	3	2	4	4	5	4	4
zelden of nooit	3	3	2	2	3	4	3	2	6	6	2	3
<i>contact met buren</i>												
1 keer per week	70	67	76	47	70	67	75	43	59	60	66	42
2 keer per maand	10	12	9	24	8	11	8	22	11	7	11	26
minder dan 2 keer per maand	13	14	10	19	13	13	11	18	17	17	15	19
zelden of nooit	7	8	5	11	9	9	6	17	14	17	8	13

a De verschillen tussen 2004 en eerdere jaren komen voornamelijk doordat vaneen mondelinge enquête is overgegaan op een schriftelijke, waardoor mensen 'eerlijker' en minder sociaal wenselijk antwoorden. Zie SCP 2005.

Bron: CBS (POLLS-SLI'97, '99 en '02) SCP bewerking; SCP (CV'04)

2.5 In de steden iets minder tevreden maar net zo gelukkig

Met behulp van de leefsituatie-index hebben we de kwaliteit van leven aangeduid, de feitelijke situatie waarin mensen zich bevinden. Een andere invalshoek gaat uit van wat de mensen zelf vinden van hun leefsituatie. Het gaat er dan om of mensen tevreden en gelukkig zijn.

Over het algemeen zijn Nederlanders tevreden met onderdelen van hun leefsituatie, zoals de woning en de vriendenkring (tabel 4). De meeste aspecten waarnaar is gevraagd krijgen een waardering van meer dan een 7. Door de tijd heen is daarin weinig verandering te zien, met uitzondering van de vraag naar de tevredenheid met de financiële middelen van het huishouden. Als gevolg van de economische achteruitgang is de waardering hiervoor met een halve punt gedaald.

Met de Nederlandse samenleving als geheel is de tevredenheid beduidend minder groot; bovendien neemt die sinds 1999 af, al blijft het rapportcijfer voldoende (iets hoger dan een 6 in 2004).

Bij de meeste aspecten is de tevredenheid van inwoners van de G4 lager dan die van inwoners van de G21 en is die op haar beurt weer iets lager dan die van Nederland als geheel. Het meest duidelijk is de mindere waardering voor de woning en de woonomgeving. Inwoners van de G4 zijn het meest tevreden over de vrienden- en kennissenkring, terwijl dat elders voor de woning geldt; bij de overige aspecten zijn de verschillen niet erg groot. Het meest opvallend is dat de tevredenheid met de Nederlandse samenleving in de G4 groter is dan elders. Weliswaar is het verschil slechts 0,1 punt, toch is het opmerkelijk omdat bij de andere aspecten de tevredenheid in de G4 juist lager is. De grotere tevredenheid met de samenleving in de G4 komt vooral doordat er, in vergelijking met de rest van Nederland, meer allochtonen

wonen; die geven de Nederlandse samenleving een hoger cijfer dan autochtonen (Boelhouwer, 2004).

Nederlanders zijn over het algemeen niet alleen zeer tevreden over belangrijke aspecten van hun eigen leefsituatie, ze voelen zich ook gezond en gelukkig. Wat de ervaren eigen gezondheid betreft zijn er nauwelijks verschillen tussen Nederland, de G4 en de G21: de gezondheid wordt door ongeveer 75% als (zeer) goed omschreven (tabel 5). Als het gaat om een algemeen geluksgevoel lijkt het er op dat de inwoners van de G4 na 1997 relatief iets gelukkiger zijn geworden. Waren grootstedelingen in 1997 wat minder gelukkig dan andere Nederlanders, in 2004 is dat verschil nog iets kleiner geworden. De verschillen en veranderingen zijn echter zeer minimaal.

Tabel 4 Tevredenheid met een aantal aspecten van de leefsituatie, 1997-2004 (in gemiddelde rapportcijfers)^a

	Nederland als geheel				G21				G4			
	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004
tevreden met de woning	7,9	7,9	7,9	8,0	7,8	7,8	7,8	7,9	7,5	7,4	7,6	7,4
tevreden met de woonomgeving	7,7	7,7	7,7	7,6	7,5	7,5	7,5	7,5	7,2	7,2	7,3	7,2
tevreden met de kennissen- en vriendenkring	7,7	7,7	7,9	7,9	7,7	7,7	7,8	7,8	7,6	7,6	7,8	7,7
tevreden met de opleiding	7,0	7,0	7,2	7,3	7,0	7,1	7,2	7,3	7,1	7,0	7,1	7,2
tevreden met de financiële middelen van het huishouden	7,4	7,4	7,4	6,9	7,2	7,3	7,3	6,8	6,8	7,0	7,1	6,6
tevreden met de Nederlandse samenleving	6,6	6,6	6,4	6,2	6,6	6,6	6,4	6,2	6,7	6,7	6,5	6,3

Bron: CBS (POLSLI'97, '99 en '02) SCP bewerking; SCP (CV'04).

Tabel 5 ervaren gezondheid en geluk, 1997-2004 (in percentages)^a

	Nederland als geheel				G21				G4			
	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004	1997	1999	2002	2004
<i>ervaren gezondheid</i>												
zeer goed	23	22	21	21	22	24	23	22	22	18	18	26
Goed	55	54	56	54	55	54	51	53	53	49	59	50
gaat wel	14	14	19	20	15	13	21	21	17	18	16	18
Slecht	5	6	4	4	5	6	5	4	5	8	6	5
zeer slecht	3	3	0	0	2	3	0	1	4	7	0	1
<i>algemeen geluksgevoel</i> ^a												
erg gelukkig	21	21	21	15	20	23	21	15	22	17	23	14
Gelukkig	67	68	67	68	68	64	66	65	61	63	62	66
niet gelukkig / niet ongelukkig	9	9	9	13	10	10	9	14	11	15	12	18
niet zo gelukkig	2	3	3	4	2	3	3	4	6	4	3	2
Ongelukkig	1	1	1	1	0	0	1	2	1	2	0	1

a De verschillen tussen 2004 en eerdere jaren ten aanzien van het geluksgevoel komen voornamelijk doordat vaneen mondelinge enquête is overgegaan op een schriftelijke, waardoor mensen 'eerlijker' en minder sociaal wenselijk antwoorden. Zie SCP 2005.

Bron: CBS (POLSLI'97, '99 en '02) SCP bewerking; SCP (CV'04)

2.7 Conclusie

De leefsituatie in de vier grote steden kende tot 1999 veel achterstand, daarna kwam een ommekeer en trad verbetering in die tot op heden voortduurt. In vergelijking met Nederland als geheel blijft de grootstedelijke leefsituatie evenwel achter. Over het algemeen is sprake van een positieve ontwikkeling, maar neemt de ongelijkheid tussen diverse bevolkingsgroepen toe.

Waar de leefsituatie in de G21 in 2004 exact gelijk is aan het Nederlands gemiddelde, blijft die van de G4 nog achter. Sinds 1997 is de ongelijkheid in leefsituatie tussen sociale groepen groter geworden en bovendien zijn de verschillen groter dan voor Nederland als geheel.

Opvallend is dat mensen in de G4 meer tevreden zijn met de Nederlandse samenleving dan gemiddeld in Nederland. In lijn met de minder goede situatie waarin mensen in de G4 zich bevinden zijn zij minder tevreden met aspecten van hun persoonlijk leefsituatie. Dit leidt er echter niet toe dat grootstedelingen minder gelukkig zijn: ze voelen zich even gelukkig als andere Nederlanders.

3 Kwaliteit van woonwijken

In deze paragraaf belicht het SCP de ontwikkelingen die wijken in kwalitatieve zin hebben doorgemaakt in de afgelopen jaren en op de ontwikkelingen in leefbaarheid en veiligheid. Veel geld dat in het kader van het grote stedenbeleid ter beschikking is gekomen had betrekking op de fysieke component: de zogenoemde ISV-gelden maakten een substantieel onderdeel uit van de brede doeluitkering van het rijk aan de grote steden.

Met behulp van een maat voor de woonomgevingkwaliteit zoals die door het SCP is ontwikkeld (Knol 2005)⁵ worden de ontwikkelingen in de wijken van de grote steden beschreven en geanalyseerd. Daarbij wordt in het bijzonder aandacht geschonken aan de 56 wijken die het ministerie van VROM heeft aangewezen als prioriteitsgebieden. In totaal gaat het om 3676 wijken (postcodegebieden) in de G30.

In deze notitie zal een beeld worden gegeven van de ontwikkelingen tussen 1994 en 2005. Van de tussenliggende periodes (1994-1998, 1998-2002, 2002-2005) wordt alleen aan de meest recente periode (2002-2005) enige aandacht besteed. Voor 1994, 1998, 2002 en 2005/2006 zijn scores tot stand gekomen voor variabelen (dimensies) die kunnen worden aangeduid als fysieke verloedering (met name aangegeven door hondenpoep, graffiti, rommel op straat en vernieling), hinder (geluidshinder) en voorzieningen (winkels voor dagelijkse levensbehoeften, basisscholen en huisartsen) (zie bijlage 1). Worden de scores op deze dimensies gecombineerd, dan ontstaat de maat voor fysieke woonomgevingkwaliteit via de eenvoudige formule $\text{Woonomgevingkwaliteit} = \text{voorzieningscore} - \text{hinderscore} - \text{score fysieke verloedering}$. De Nederlandse postcodegebieden zijn vervolgens naar de scores voor woonomgevingkwaliteit en voor de onderliggende componenten in rangordes gezet, waarbij de meest positieve score rangnummer 1 oplevert en de minst positieve 3676. Vervolgens zijn de wijzigingen in deze rangnummers tussen 1994 en 2005 berekend.

We beginnen met een overzicht van de ontwikkelingen in de drie afzonderlijke dimensies van de woonomgevingkwaliteit in de vier grote steden. Vervolgens beschrijven we de woonomgevingkwaliteit als geheel. Voor zowel de afzonderlijke dimensies als voor de woonomgevingkwaliteit als geheel is er bijzondere aandacht voor de 56 prioriteitswijken van de vier grote steden. Tenslotte is er enige aandacht voor de relatie tussen tevredenheid met de woning en de woonomgeving en de verhouding daarvan tot de woonomgevingkwaliteit.

3.1 *De eerste component: fysieke verloedering*

De wijken in de vier grote steden zijn relatief fysiek verloederd. De gemiddelde plek op de rangorde is 2855. Van de vier grote steden scoort Rotterdam het slechts: 3086, gevolgd door Den Haag (2975); de scores van de twee andere grote steden liggen onder het gemiddelde (Utrecht: 2486, Amsterdam: 2739).

Van de vier grote steden is Rotterdam bovendien de enige waar dit gemiddelde tussen 1994 en 2005 (iets) verslechterd is, terwijl voor de andere drie sprake is van een verbetering. In 2005 was er dus (iets) meer verval dan in 1994. Wordt binnen de vier grote steden een rangorde gemaakt van wijken naar de mate van fysieke verloedering, dan valt op dat acht van de tien wijken in de top tien Rotterdamse wijken zijn.

De slechte positie van Rotterdam ten opzichte van de andere drie grote steden wordt bevestigd in de onlangs gepubliceerde zogenoemde Kansenskaart van Nederland. Volgens die publicatie zijn van de 75 Rotterdamse wijken 48 vervallen (Singelenberg 2006, zie ook: Knol 2006, Marlet en Van Woerkens 2006). Van de top tien stijgers liggen er drie in Rotterdam, drie in Utrecht, twee in Den Haag en twee in Amsterdam.

3.2 *De tweede component: (geluid)hinder*

De bewoners van de vier grote steden hebben veel last van (geluids)hinder. Gemiddeld staan de wijken van de vier grote steden op de 2820^e plaats in de rangorde. Vooral in Amsterdam heeft men veel last, hier is het gemiddelde van de wijken de 3196^e plaats (Utrecht: 2466, Den Haag: 2759 en Rotterdam: 2688). De hinder is in de periode 1994-2005 in de vier grote steden duidelijk toegenomen: gemiddeld met zo'n 1000 plaatsen. In met name Den Haag was de toename sterk, in Utrecht veel minder.

Hinder is vooral gemeten aan de hand van percepties in het algemeen, en specifiek van verkeershinder. Het is aannemelijk dat de bouw van onder meer verkeerswegen in en langs de steden, en de toename van het luchtverkeer boven de vier grote steden tot meer geluidshinder heeft geleid.

3.3 *De derde component: het voorzieningenniveau*

De vier grote steden scoren – niet onverwacht - vrij goed waar het hun voorzieningenniveau betreft. Toch is de gemiddelde plaats van de wijken op de voorzieningendimensie (die sterk door “dagelijkse” voorzieningen zoals de basisschool, huisarts en supermarkt wordt bepaald) niet extreem hoog: 2110. De hoogste plek is er voor de wijken in Den Haag, de laagste voor die in Rotterdam.

Den Haag mag dan van de vier grote steden de beste score op de voorzieningenindex hebben, de plaats op de ranglijst is lager geworden (met 41 plaatsen), terwijl die van de overige drie steden is gestegen (met 329 plaatsen voor Utrecht, 434 plaatsen voor Amsterdam en 91 plaatsen voor Rotterdam).

3.4 *De maat als geheel*

De maximale daling in Nederland tussen 1994 en 2005/2006 bedraagt 3421 plaatsen, de maximale stijging 3640. Per definitie is de gemiddelde stijging/daling nul. In de vier grote steden is de daling maximaal 2976 plaatsen (Marlot in Den Haag), de maximale stijging 2971 plaatsen (Minister Talmastraat, een heel klein onderdeel van de Utrechtse wijk Zuilen). Marlot – toch een van de duurste buurten van Den Haag - heeft vooral last van toegenomen geluidshinder als gevolg van het grotere verkeersaanbod in de buurt.

De wijken in de vier grote steden staan gemiddeld op de 625^e plaats in de rangorde naar woonomgevingkwaliteit. Daarbij heeft Utrecht de gunstigste positie en Amsterdam de ongunstigste. Den Haag en Rotterdam nemen een tussenpositie in. De relatieve positie van Utrecht is onder meer gunstig dankzij een licht positieve ontwikkeling in de periode 1994-

2005. De gemiddelde plek in de rangorde steeg er met 38 punten. Daarentegen is vooral de ontwikkeling in Den Haag negatief geweest: een daling met 707 punten. Vooral de ontwikkeling op het gebied van hinder in buurten als het Zuiderpark en Vruchtenbuurt is daaraan debet geweest.

Binnen de vier grote steden is een vrij groot aantal wijken aangewezen als prioriteitswijk voor herstructurering/stedelijke vernieuwing. (Kullberg et al. 2005). Deze wijken scoren in het algemeen slecht op de score voor woonomgevingkwaliteit, en op de onderliggende dimensies van de maat. Alleen op de voorzieningendimensie wordt verhoudingsgewijs goed gescoord. Over het totaal gemeten is de ontwikkeling tussen 1994 en 2005 in deze wijken niet positief geweest (tabel 6). Dit werd echter vooral veroorzaakt door de dimensie hinder. De ontwikkeling van de andere twee dimensies is wel positief. Op de belangrijke verloederingsdimensie dalen de prioriteitswijken gemiddeld 320 plaatsen. Die daling werd in sterke mate bepaald door de Utrechtse en Amsterdamse prioriteitswijken (resp. 729 en 561 plaatsen) Aan de andere kant staat vooral Rotterdam, waar de daling beperkt bleef.

Tabel 6. Gemiddelde rangorde van de scores voor woonomgevingkwaliteit en de onderliggende dimensies daarvan (2005), en veranderingen in de rangschikking (1994-2005)

	Totale score woonomgevingkwaliteit		Score dimensie fysieke verloedering		Score dimensie hinder		Score dimensie voorzieningen	
	Gemiddelde rangschikking 2005	Verandering rangschikking 1994-2005	Gemiddelde rangschikking 2005	Verandering rangschikking 1994-2005	Gemiddelde rangschikking 2005	Verandering rangschikking 1994-2005	Gemiddelde rangschikking 2005	Verandering rangschikking 1994-2005
Prioriteitswijken	489	-348	2776	-376	2848	1105	1873	-18
Elders vier grote steden	672	-320	3076	-203	2741	949	2194	281

Bron Ministerie van Binnenlandse Zaken/Ministerie van Justitie (PMB'93'97'2004'2005); ABF (AB -monitor 2006); Ministerie van VROM (WMD'95) SCP-bewerking

3.5 Vier keer een top tien van wijken

De slechtst scorende wijken van de vier grote steden op het gebied van woonomgevingkwaliteit liggen vooral in Utrecht en Amsterdam (tabel 7). Opvallend is de afwezigheid van Rotterdam in de top tien, toch een gemeente met veel verloederde wijken. Dit betekent dat de andere indicatoren dan verloedering een belangrijkere invloed op de totaalscore hebben gehad. Ook in de top tien van meest gedaalde wijken komt geen Rotterdamse wijk voor. Utrecht en Amsterdam domineren hier ook het (verkeerde) lijstje (tabel 8).

Hoe ernstig is het voorkomen op het verkeerde lijstje? Wordt naar de afzonderlijke indicatoren gekeken, dan blijkt dat in iets meer dan de helft van de twintig laagste en meest gedaalde wijken het verval is afgenomen. Dit is ook zo in drie van de vier gebieden die in het Sociaal en Cultureel Rapport 2004 als zeer positief uit de bus zijn gekomen. Het gaat om wijken waar gentrification (investeringen van particulieren in de bestaande woningvoorraad en daarop volgende stijging van sociale status) heeft plaatsgevonden: Nieuw Engeland/Jaffa/Majella, Helmersbuurt in Amsterdam en Zeeheldenkwartier in Den Haag. In de vierde wijk, Hogeland/Wilhelminapark in Utrecht is het verval in fysieke zin wat toegenomen. Ook is in de helft van deze wijken het inkomen sterker gestegen dan gemiddeld in Nederland. Tot deze wijken behoren ook de voornoemde gentrificationwijken.

Tabel 7 De top tien slechtst scorende wijken qua woonomgevingskwaliteit

Gemeentenaam	Gemeentenummer	Postcode	Naam postcodegebied
Utrecht	344	3557	Van Vollenhovelaan
Utrecht	344	3522	Rivierenwijk
Utrecht	344	3532	Nieuw Engeland, Jaffa en Majella
Den Haag	518	2561	Valkenboskwartier
Amsterdam	363	1094	Indische buurt West
Amsterdam	363	1072	Oude Pijp
Den Haag	518	2518	Zeeheldenkwartier
Utrecht	344	3582	Sterrenwijk
Amsterdam	363	1074	Nieuwe Pijp
Amsterdam	363	1054	Helmersbuurt

Bron: ABF-monitor 2006; Ministerie van Binnenlandse Zaken, Ministerie van Justitie (Politiemonitor Bevolking, diverse jaren)

Tabel 8 De top tien meest gedaalde wijken qua woonomgevingskwaliteit

Gemeentenaam	Gemeentenummer	Postcode	Naam postcodegebied
Den Haag	518	2594	Marlot
Den Haag	518	2546	Leyenburg-Zuid
Utrecht	344	3553	Elinkwijk-Edisonstraat
Den Haag	518	2533	Zuiderpark
Den Haag	518	2564	Vruchtenbuurt
Utrecht	344	3583	Hogeland-Wilhelminapark
Utrecht	344	3454	De Meern
Amsterdam	363	1076	Stadionbuurt
Utrecht	344	3451	Vleuten, w.o. De Ham
Amsterdam	363	1108	Nellestein

Bron: ABF-monitor 2006; Ministerie van Binnenlandse Zaken, Ministerie van Justitie (Politiemonitor Bevolking, diverse jaren)

In de best scorende wijken en in de wijken die het meest zijn gestegen in hun woonomgevingkwaliteit, is meestal het verval gestopt en is de hinder afgenomen. Ook is in de meeste wijken sprake van een beter voorzieningenniveau. In 11 van de 18 wijken (de wijken met de hoogste woonomgevingkwaliteit en de meest gestegen wijken overlappen elkaar) is de sociale status tussen 2002 en 2005 gestegen. In negen van de 18 wijken is het gemiddeld (gestandaardiseerd) inkomen hoger dan in Nederland, en in acht van de 18 wijken is dat inkomen tussen 1994 en 2002 sneller gestegen dan landelijk (tabellen 9 en 10).

Tabel 9 De top tien best scorende wijken qua woonomgevingkwaliteit

Gemeentenaam	Gemeentenummer	Postcode	Naam postcodegebied
Utrecht	344	3557	Voordorp
Amsterdam	363	1028	Holysloot/Ransdorp
Amsterdam	363	1026	Durgerdam
Utrecht	344	3555	Minister Talmastraat/Daalseweg
Den Haag	518	2597	Oostduinen
Rotterdam	599	3151	Hoek van Holland
Amsterdam	363	1023	Nieuwendammerdijk/Buiksloterdijk
Rotterdam	599	3063	's-Gravenland
Den Haag	518	2582	Statenkwartier
Den Haag	518	2596	Van Hoytemastraat e.o.

Bron: ABF monitor 2006; Ministerie van Binnenlandse Zaken, Ministerie van Justitie (Politiemonitor Bevolking, diverse jaren)

Tabel 10 De top tien meest gestegen wijken qua woonomgevingkwaliteit

Gemeentenaam	Gemeentennummer	Postcode	Naam postcodegebied
Amsterdam	363	1028	Holysloot-Ransdorp
Amsterdam	363	1026	Durgerdam
Utrecht	344	3555	Minister Talmastraat/Daalseweg
Utrecht	344	3513	Pijlsweerd/Hogenoord
Utrecht	344	3573	Voordorp
Utrecht	344	3455	Haarzuilens
Utrecht	344	3552	Ondiep/Hogelanden WZ
Amsterdam	363	1096	Omval
Utrecht	344	3543	Huppeldijk
Utrecht	344	3581	Oudwijk

Bron: ABF monitor 2006; Ministerie van Binnenlandse Zaken, Ministerie van Justitie (Politiemonitor Bevolking, diverse jaren)

3.6 Tevredenheid met de woonomgeving

De tevredenheid met de woonomgeving is in de vier grote steden gemiddeld lager dan in de rest van Nederland. Dit is in elk van de meetjaren het geval. Binnen de vier grote steden is vooral de Rotterdamse bevolking weinig tevreden met hun woonomgeving. Vooral in 2002 is het oordeel vaak negatief. Het negatieve oordeel heeft te maken met een sterke daling van de tevredenheid. Overigens is niet alleen in Rotterdam de tevredenheid met de woonomgeving tanende, ook in Den Haag is dat het geval (tabel 11).

De vier grote steden wijken ook op andere oordelen over de buurt in ongunstige zin af van de overige gemeenten. Men vindt er vaker dat mensen in de buurt elkaar nauwelijks kennen en dat er weinig contacten tussen burens en buurtgenoten zijn. De gehechtheid aan de buurt is kleiner en men wil ook graag verhuizen. Vooral Rotterdammers vinden dat hun buurt er niet op vooruit is gegaan en men heeft weinig hoop op verbetering (tabel 12)

Tabel 11 Tevredenheid met de woonomgeving 1993-2002, in de vier grote steden en in de rest van Nederland (% tevreden en zeer tevreden)

	Elders	Vier grote steden	Utrecht	Amsterdam	Den Haag	Rotterdam
1993	89,4	78,4	84,5	78,7	79,0	76,8
1998	86,9	77,7	72,5	80,3	77,1	76,5
2002	86,1	73,1	77,5	75,0	71,8	69,8
Vershil in procentpunten 1993-2002	3,3	5,3	3,0	3,7	7,2	7,0

Bron: CBS (WBO'93, WBO'98); Ministerie van VROM (WBO'02) SCP bewerking

Tabel 12 Oordelen over de buurt, 2002, in de vier grote steden en in de rest van Nederland (% positieve antwoorden op de statements)

	Elders	Vier grote steden	Utrecht	Amsterdam	Den Haag	Rotterdam
Vindt dat mensen in de buurt elkaar nauwelijks kennen	20,5	38,4	32,9	40,7	37,2	68,5
Is actief betrokken bij de buurt	52,3	38	43	39,1	36,7	36,5
Wil zich voor de buurt inzetten	41,4	33,5	37,5	33,2	31,5	33,5
Vindt, dat de buurt vooruit is gegaan	19,4	19,7	24,1	23,4	17,2	14,9
Vindt dat de buurt vooruit zal gaan	18,6	22	26,3	35,2	20,8	16,8
Vindt de bebouwing aantrekkelijk	74,5	60	62,6	59,9	61,1	58,7
Vindt dat er goede contacten met de burens zijn	56,7	47,2	47,6	46,2	46,4	48,4
Vindt dat er goede contacten met de overige buurtgenoten zijn	46,8	33,5	34,7	32,2	32,5	35,6
Vindt, dat men in de buurt prettig met elkaar omgaat	82,8	66,3	74,7	63,4	67,7	62,8
Vindt dat er saamhorigheid in de buurt is	55,6	40,4	43,5	38,8	41	41
Is tevreden met de bevolkingssamenstelling in de buurt	85,5	69,8	77,2	68,8	71,5	66,7
Vindt zich verantwoordelijk voor de leefbaarheid van de buurt	80,1	69,7	70,8	69	72,5	68
Is tevreden met de buurtwinkels	79,7	77	73,5	77,8	75,6	77,1
Is tevreden met de parkeermogelijkheden in de buurt	68	54,3	60	52,2	50,8	57,2
Is tevreden met de haltes voor openbaar vervoer in de buurt	64	85,3	87,7	82,7	88,5	85,4
Is tevreden met groen in de buurt	82,3	70,4	71,7	70,3	69,3	71,2
Voelt zich thuis in de buurt	87,4	78,2	81,5	79,3	77,5	75,9
Vindt het vervelend in de buurt	3,5	8,5	6,5	7,5	9,3	10,3
Wil weg uit de buurt	17,2	26,2	27,7	25,7	26,1	25,7
Is gehecht aan de buurt	54,2	54,8	51,4	56,4	55,7	53,7

Bron: Ministerie van VROM (WBO 2002) SCP bewerking

4 Criminaliteit en onveiligheid

Kijken we naar de ontwikkeling van de criminaliteit in de grote steden, dan blijkt het percentage slachtoffers van crimineel gedrag de afgelopen tien jaar sterk te zijn afgenomen, met uitzondering van Den Haag; die verminderde criminaliteit geldt zowel de G4 als de G21. Die ontwikkeling ligt in lijn met de ontwikkelingen in heel Nederland, ook daarvoor geldt een afname in het percentage slachtoffers van misdrijven. De daling van de criminaliteit is in de G21 sterker dan in de G4. (tabel 13)

Splitsen we uit naar geweldsmisdrijven en vermogensmisdrijven, dan zien we die voor de geweldsmisdrijven tamelijk constant blijven over de jaren 1993-2005, terwijl die voor de vermogensmisdrijven afneemt. Ook hier is Den Haag weer de uitzondering in negatieve zin.

Tabel 13: Ontwikkeling van het percentage bewoners van de grote steden dat slachtoffer is geworden van criminaliteit (excl. overige misdrijven en verkeersmisdrijven), 1993 - 2005

	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2004	2005
Amsterdam	60	60	58	60	61	55	55	53
Rotterdam	54	57	51	49	49	56	53	49
Den Haag	50	55	58	53	57	54	47	54
Utrecht	64	68	59	65	63	57	46	55
G4	56	59	56	56	57	55	52	52
G21	51	54	52	49	47	46	48	43
Nederland	45	44	43	43	42	42	39	39

Bron: Ministerie van BZK/Justitie, PMB (1993-2005) SCP bewerking

Het percentage slachtoffers van geweldsmisdrijven is over de jaren vrijwel constant. Waar Rotterdam en Den Haag een lichte stijging van het percentage slachtoffers laat zien, vertonen die voor Amsterdam en Utrecht een lichte daling.

De afname van het percentage slachtoffers van vermogensmisdrijven is in lijn met de landelijke ontwikkelingen (tabellen 14 en 15)

Tabel 14 Ontwikkeling van het percentage bewoners van de grote steden dat slachtoffer is geworden van geweld, 1993 - 2005

	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2004	2005
Amsterdam	12	10	9	12	11	11	12	10
Rotterdam	8	8	7	8	8	11	10	10
Den Haag	6	7	8	9	9	10	6	9
Utrecht	8	8	7	11	10	10	7	6
G4	9	9	8	10	9	11	9	9
G21	6	7	7	7	7	7	6	6
Nederland	5	5	5	6	6	6	6	5

Bron: Ministerie van BZK/Justitie, PMB (1993-2005) SCP bewerking

Tabel 15 Ontwikkeling van het percentage bewoners van de grote steden dat slachtoffer is geworden van diefstal of vernieling, 1993 - 2005

	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2004	2005
Amsterdam	56	60	56	57	58	51	52	50
Rotterdam	52	57	48	47	49	52	51	45
Den Haag	48	55	56	51	54	52	46	52
Utrecht	63	68	58	63	60	53	44	52
G4	54	57	54	53	55	52	49	49
G21	49	52	51	47	45	44	46	41
Nederland	44	47	41	41	40	39	40	37

Bron: Ministerie van BZK/Justitie, PMB (1993-2005) SCP bewerking

Waar het gevoelens van onveiligheid betreft zien we door de jaren heen een sterke verbetering optreden: bewoners van de grote steden voelen zich in veel 2005 veiliger dan in 1993. Het percentage bewoners van de vier grote steden dat zich veilig voelt is gestegen van 54% in 1993 naar 63% in 2005.

Met name de inwoners van Utrecht zijn zich veel veiliger gaan voelen (tabel 16) Ook het percentage bewoners dat zegt zich vaak onveilig te voelen is in die jaren verminderd (tabel 17) De ontwikkelingen in de G4 wijken in dit opzicht niet af van die in de G21 en in heel Nederland.

Uit onderzoek van het CPB (Vollaard 2006) weten we dat het niet zozeer de groei van de politie is geweest die heeft bijgedragen aan minder misdaad en overlast, maar vooral het veel gericht surveilleren en strenger optreden op de meest onveilige plekken in de stad. Volgens berekeningen van Vollaard is daarmee in de periode 2003-2005 de overlast met circa 5 procent verlaagd en de criminaliteit met 2 tot 3 procent (p.9).

In hoeverre daarmee ook het veiligheidsgevoel van burgers is verbeterd blijft gissen. We weten dat het verband tussen een objectieve verbetering van de veiligheidssituatie en veiligheidsgevoelens zwak is. Meer blauw op straat en preventieve maatregelen tegen inbraak en diefstal kunnen de kans op slachtofferschap doen afnemen, maar over eventuele effecten hiervan op gevoelens van onveiligheid weten we weinig. Vollaard vermoedt, dat naarmate de tevredenheid van burgers over de zichtbaarheid en het optreden van de politie toeneemt burgers zich ook veiliger voelen (p.10)

Tabel 16 Ontwikkeling van het percentage bewoners van 15 jaar en ouder in de grote steden dat zich wel eens (zelden, soms of vaak) onveilig voelt, 1993 - 2005

	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2004	2005
Amsterdam	45	39	36	39	39	36	36	36
Rotterdam	51	45	43	45	50	48	47	40
Den Haag	36	40	37	39	39	47	33	43
Utrecht	48	43	39	41	41	38	37	23
G4	46	41	39	41	43	42	39	37
G21	37	35	36	38	33	31	32	27
Nederland	29	29	30	31	29	28	27	24

Bron: Ministerie van BZK/Justitie, PMB (1993-2005) SCP bewerking

Tabel 17 Ontwikkeling van het percentage bewoners van 15 jaar en ouder in de grote steden dat zich vaak onveilig voelt, 1993 - 2005

	1993	1995	1997	1999	2001	2003	2004	2005
Amsterdam	12	10	7	8	7	7	7	6
Rotterdam	17	16	11	10	12	12	11	8
Den Haag	11	12	10	10	10	9	9	9
Utrecht	13	12	9	12	6	8	9	3
G4	13	12	9	10	9	9	9	7
G21	9	9	8	8	7	6	5	5
Nederland	7	7	6	6	6	5	4	4

Bron: Ministerie van BZK/Justitie, PMB (1993-2005) SCP bewerking

Kijken we naar de geregistreerde criminaliteit in de vier grote steden over 2004, dan blijken er opmerkelijke verschillen: Utrecht kent de meeste misdaad en lost het minst op (tabel 11). De politie van Rotterdam lost het meeste op, terwijl Den Haag de minste misdrijven telt.

Tabel 18 Geregistreerde criminaliteit per 1000 inwoners, G4 over 2004

	aantal misdrijven	aantal geweldsmisdrijven	aantal vernielingen	aantal woninginbraken	aantal gestolen fietsen	aantal gestolen auto's	% opgehelderde misdrijven
Amsterdam	143	14	11	9	9	3	27,1
Den Haag	123	13	10	7	10	2	22,5
Rotterdam	156	18	12	14	8	5	32,0
Utrecht	160	12	13	12	11	3	17,5

Bron: www.watdoetjegemeente.nl

4.1 Conclusie

In de afgelopen tien jaar zijn de grote steden aanmerkelijk veiliger geworden. Niet alleen is de feitelijke criminaliteit teruggelopen, de inwoners van die steden zijn zich ook veiliger gaan voelen. Het enige dat wat zorgen baart is het feit, dat de geweldsdelicten niet zijn afgenomen, maar constant zijn gebleven. Juist voor die delicten zijn mensen angstig en maakt het uitgaan in de grote stad tot een risico.

5 Tot slot

Na twaalf jaar sterke beleidsmatige en bestuurlijke aandacht voor de grote stedenproblematiek, lijkt de magie van het grote stedenbeleid uitgewerkt, getuige ook de twijfel die minister Nicolai onlangs uitte over het nut van het grote stedenbeleid. Hij pleit voor het terugdringen van de inhoudelijke bemoeienis van het Rijk en ziet vooral een coördinerende rol voor zijn ministerie weggelegd. De Rijksgelden kunnen wat hem betreft of via het gemeentefonds of via één Brede doeluitkering aan de gemeenten worden gegeven zonder een ingewikkelde verantwoordingsprocedure. (zie Binnenlands bestuur van 15 september).

Wanneer we kijken naar de ontwikkelingen in de afgelopen jaren in de leefsituatie van de stedeling en zijn tevredenheid daarover, dan is het beeld positief. De ontwikkeling van de kwaliteit van woonwijken laat eveneens een positieve tendens zien.

Die positieve ontwikkeling zet in 1999 in en duurt nog steeds voort. Niet alleen is de leefsituatie van grote groepen stedelingen verbeterd, ook de leefbaarheid van en veiligheid in de wijken is verbeterd. Wel is de ongelijkheid tussen de verschillende bevolkingsgroepen toegenomen. Vergelijken we de leefsituatie in de G4 met die in de G21 en Nederland als geheel, dan blijft die in de G4 relatief achter. Daaraan valt in dat opzicht nog het nodige te verbeteren. Bovendien zou beleidsmatig de aandacht meer gericht kunnen worden op het tegengaan van de gegroeide sociale ongelijkheid. Daarvoor zouden specifieke beleidsinterventies ontwikkeld kunnen worden.

Bijlage Factoranalyse woonomgevingskwaliteit

Tabel B 1 Uitkomsten principale componentenanalyse woonomgevingkwaliteit 2005. Factorladingen op de dimensies fysieke verloedering, hinder en voorzieningen

Variabelen	Fysieke verloedering	Hinder	Voorzieningen
Rommel op straat	0,55	0,53	-0,00
Hondenpoep	0,62	0,17	-0,09
Vernieling	0,82	-0,11	-0,03
Bekladding	0,71	0,39	0,01
Overige geluidshinder	-0,16	0,74	0,04
Geluidshinder verkeer	0,05	0,80	-0,02
Huisartsen	0,12	-0,11	0,72
Winkels	0,07	0,12	0,74
Basisscholen ¹	nvt	nvt	nvt

Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken (Politiemonitor Bevolking 2004, 2005); ABF (ABF -monitor 2006) SCP bewerking

¹ Voor 2005 is de variabele “basisscholen” niet in de factoranalyse opgenomen, omdat een opname van deze variabele de structuur van de uitkomsten sterk verstoort. Verwacht wordt dat de huidige uitkomsten voor 2005 meer vergelijkbaar zijn met eerdere jaren dan de uitkomsten van een analyse waarin ook de variabele “basisscholen” is opgenomen.

Tabel B 2 Uitkomsten principale componentenanalyse woonomgevingkwaliteit 2002. Factorladingen op de dimensies fysieke verloedering, hinder en voorzieningen

Variabelen	Fysieke verloedering	Hinder	Voorzieningen
Rommel op straat	0,68	0,47	0,03
Hondenpoep	0,69	0,18	0,08
Vernieling	0,82	-0,05	0,03
Bekladding	0,76	0,37	-0,02
Overige geluidshinder	0,20	0,76	0,01
Geluidshinder verkeer	0,11	0,81	0,01
Huisartsen	0,10	-0,08	0,70
Winkels	-0,06	0,12	0,72
Basisscholen	-0,16	-0,33	-0,26

Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken (Politiemonitor Bevolking 2001, 2003; Politieprestatie monitor 2002); ABF (ABF monitor 20) SCP bewerking

Tabel B 3 Uitkomsten principale componentenanalyse woonomgevingkwaliteit 1998. Factorladingen op de dimensies fysieke verloedering, hinder en voorzieningen

Variabelen	Fysieke verloedering	Hinder	Voorzieningen
Rommel op straat	0,70	0,44	0,01
Hondenpoep	0,66	0,07	0,14
Vernieling	0,77	-0,07	-0,02
Bekladding	0,77	0,31	0,01
Overige geluidshinder	0,16	0,79	-0,02
Geluidshinder verkeer	0,08	0,82	0,07
Huisartsen	0,04	-0,14	0,73
Winkels	-0,04	0,08	0,69
Basisscholen	-0,12	-0,20	-0,27

Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken (Politiemonitor Bevolking 1997, 1999); ABF; Ministerie van VROM (WMD'98) SCP bewerking

Tabel B 4 Uitkomsten principale componentenanalyse woonomgevingkwaliteit 1994. Factorladingen op de dimensies fysieke verloedering, hinder en voorzieningen

Variabelen	Fysieke verloedering	Hinder	Voorzieningen
Rommel op straat	0,75	0,42	-0,01
Hondenpoep	0,69	0,12	0,09
Vernieling	0,79	-0,03	-0,03
Bekladding	0,79	0,31	-0,05
Overige geluidshinder	0,26	0,76	-0,04
Geluidshinder verkeer	0,12	0,81	0,09
Huisartsen	0,09	-0,19	0,76
Winkels	-0,08	0,19	0,70
Basisscholen	-0,22	0,06	-0,17

Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken (Politiemonitor Bevolking '93, '95; Politieprestatie monitor'02); Ministerie van VROM (WMD'98) SCP-bewerking

Literatuur

- Boelhouwer, J. (2004). 'Everybody Happy?'. In: *Hollandse taferelen. SCP nieuwjaarsuitgave 2004*, p. 22-27.
- Gemeente Amsterdam (2004). *Naar burgerschap in Amsterdam. Diversiteits- en integratiemonitor 2004*. Gemeente Amsterdam/ Dienst Onderzoek en Statistiek.
- Knol, F. (2005). *Wijkkwaliteiten. De kwaliteit van de fysieke woonomgeving 1994-2002*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (werkdocument 112).
- Knol, F. (2006). 'De data achter de Kanskaart'. In: I. Pieters (red.), *Kanskaart van Nederland* (p. 5-7). Rotterdam: SEV.
- Kullberg, J., F. Knol en E. Pommer (2005). 'Wonen'. In: Th. Roes (red.), *De sociale staat van Nederland 2005* (p. 263-296). Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP-publicatie 2005/14).
- Marlet, G. en C. van Woerkens (2006). 'Het model achter de Kanskaart'. In: I. Pieters (red.), *Kanskaart van Nederland* (p. 8-18). Rotterdam: SEV.
- SCP (2001). *De sociale staat van Nederland 2001*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP (2003). *De sociale staat van Nederland 2003*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP (2005). *De sociale staat van Nederland 2005*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Singelenberg, J. (2006). 'Werken met de Kanskaart'. In: I. Pieters (red.), *Kanskaart van Nederland* (p. 19-23). Rotterdam: SEV.
- Van der Laan, A. en F. Knol (m.m.v. M. Blom) (2006). 'Leefbaarheid' (werktitel) in: *WPRB-rapport 2006*. Den Haag: NIDI (te verschijnen in oktober).
- Vollaard B. *Evaluating the push for tougher, more targeted policing in the Netherlands. Evidence from a citizen survey*. Den Haag: CPB (document 119).

Noten

Noten

¹ Overigens is uiteraard een nog betere vergelijking te krijgen wanneer elke gemeente de leefsituatie-index integraal zou overnemen. Momenteel kunnen de GSB gemeenten Amsterdam, Dordrecht en Lelystad (aangevuld met Purmerend) op deze wijze met elkaar worden vergeleken. Dit is gedaan in: Boelhouwer en Schyns, 2005 “De Staat van de Stad: het meten van de leefsituatie in steden”. In: Handboek Lokaal Sociaal Beleid, D14-1-1 tm D14-1-28.

² Om de indicatoren samen te voegen, wordt gebruikgemaakt van niet-lineaire canonische correlatieanalyse (via de SPSS-procedure Overals).

³ Mensen met een goede leefsituatie hebben een score van 115 of hoger, mensen met een slechte leefsituatie een score van 85 of lager. Mensen met een gemiddelde leefsituatie hebben een score tussen 85 en 115.

⁴ Amsterdam kan met de eigen leefsituatiegegevens een veel completer beeld schetsen van de leefsituatie van de verschillende groepen allochtonen. Daar blijkt bijvoorbeeld de leefsituatie van de tweede generatie Marokkanen slechter te zijn dan die van de eerste generatie, terwijl bij de andere etnische groepen de tweede generatie het beter doet dan de eerste (zie Gemeente Amsterdam 2004) Helaas zijn de gegevens voor Rotterdam, Den Haag en Utrecht te beperkt om vergelijkbare analyses uit te voeren.

⁵ Er zijn twee afwijkingen, die gebaseerd zijn op de conclusies uit het SCP-werkdocument *Wijkwaliteiten*. De variabelen die de dimensie “crowding/woondichtheid” weergegeven worden niet meer gebruikt. De redenen daarvoor zijn de volgende. De centrale variabelen in deze dimensie zijn het aantal kamers per persoon, het percentage hoogbouw en het percentage middelhoogbouw. Een relatief hoge woondichtheid werd negatief opgevat. Echter, met name veranderingen in de woondichtheid zijn niet als zodanig te duiden. Door gezinsvorming kan de woondichtheid toenemen (Van der Laan en Knol 2006, te verschijnen). Ten tweede zal een andere techniek van factoranalyse worden gebruikt. De techniek in wijkwaliteiten (een factoranalyse voor de totale onderzoeksperiode (daar 1994-2002)) leverde –bij toevoeging van data voor recente jaren) soms instabiele uitkomsten op. Dit nadeel weegt niet op tegen het voordeel dat de techniek leidt tot een absolute maat. Daarom is gekozen voor een relatieve maat, die alleen verschillen in posities in rangorde tussen de verschillende jaren weergeeft. Dit impliceert dat voor elk meetjaar een aparte factoranalyse wordt uitgevoerd, op basis waarvan de wijken in rangorde worden gezet.